

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО НАДРУКОВАНОГО ПРИКРІ НЕДОРЕЧНОСТІ

Приємний подарунок своїм читачам зробив «Сіверянський літопис» (1996: № 2—3), видрукуювавши статтю Степана Марценюка «Гордість нашої педагогіки». Особливо привабливе те, що автор її висловився щодо поглядів Ушинського на релігію, правильно наголосивши, що «у період сталінізму писалось про його (тобто К. Д. Ушинського — В. Т.) атеїстичні та матеріалістичні позиції: замовчувалась причетність до релігії». Підкріпити б тут оцю останню думку — «замовчувалась причетність до релігії» — фактами. А вони є, і їх чимало! Кому не відомо про гостро-критичний відгук Белінського на останню публіцистичну книгу великого полтавця Миколи Гоголя «Вибрані місця з листування з друзями». Та, щоправда, мало хто міг прочитати отой відгук несамовитого Віссаріона. Ще зі шкільної лави нас усіх вчили дивитися на працю Гоголя лише очима Белінського. Так ось, коли преса Росії піднялася супроти Гоголя, Ушинський кинув їй такі рядки: «коли він у друзі висловив свої релігійні переконання... його (Гоголя — В. Т.), свого колишнього кумира, викривача суспільних виразок, звинувачували в брехні, в продажності і, зштовхнувши з підніжжя, на яке самі ж його підняли, поставили ледве не в один ряд з затаврованими суспільним презирством торгашами літератури... Дивне, дике явище, яке вказує нам всю глибину рани, що мертвить наше суспільне життя». Цей вислів Ушинського в одному з його листів був наведений ще О. Фролковим в його «Короткому біографічному нарисі» (Спб., 1881). Та варто шукати ці рядки у його листі, вміщеному в т. XI Зібрання творів К. Д. Ушинського, виданому в 1952 році. Або ще вислів педагога в листі до священика І. С. Белюстіна: «Ось що беззаперечно краще у нас в Росії, так це православна церква. Ех, якби, врешті-решт, росіяни здогадались, яким скарбом вони володіють. І зрозуміли, нарешті, що можна побудувати на цій скелі, яка простояла нерухомо півтори тисячі років і тільки обросла мохом». На жаль, в статті «Гордість нашої педагогіки» професор, доктор філософських наук Степан Марценюк допустився ряду прикрих помилок. По-перше, глибоко помилкове твердження, що «раннє дитинство його (Ушинського — В. Т.) минуло в с. Богданці, тоді Новгород-Сіверського повіту, куди переїхала сім'я». Дитинство Кості Ушинського минало то в Тулі (і не треба ставити під сумнів народження педагога в цьому місті!), то в Полтаві, то у Володді, де доводилося служити батьку. А гімназичні роки — у Новгороді-Сіверському. З Богданкою життя пов'язало К. Д. Ушинського лише тоді, коли він одружився з Н. С. Дорошенко, дочкою поміщика з цього населеного пункту. Ось тоді за дружиною йому дістався хутірець Богданка, маєток, про який з 1858 року на основі купчої, здійсненої в С.-Петербурзі Н. С. Дорошенко, дружиною педагога, від її братів Єгора, Степана, Костянтина та Петра, Ушинський міг писати у формулярних списках — «маєток дружини, благопридбаний». До речі, хутір Богданка належав тоді не до Новгород-Сіверського повіту, як пише С. Марценюк, а — Глухівського. Це ж зазначає і сам Ушинський в своєму формулярному списку 1861 року (див. Зібрання творів, т. XI, с. 364).

По-друге. Степан Марценюк твердить, що Ушинський «сміливо клопотався про переведення школи в рідній Богданці на рідну мову навчання, але попечитель Київської учбової округи цього не дозволив». Особисто Ушинський клопотатися про це не міг. Адже школа в Богданці за його заповітом була відкрита лише в 1894 році, коли готувалися до відзначення 25-річчя від дня смерті славного педагога (див. про це докладно в наших статтях: В. В. Терлецький. Початкова школа імені К. Д. Ушинського — «Початкова школа», 1970, № 7, с. 60—64; В. В. Терлецький. К. Д. Ушинський і Ф. М. Достоевський. Некоторые параллели. Общие знакомые. В зб.: «Жизнь и наследие Д. Д. Ушинского», Ярославль, 1986, с. 25—33).

Невірно твердження, що Ушинського відрядили за кордон також і «для лікування». Ні, про це не думалось тоді ні в міністерстві народної освіти, ні при дворі. Треба прислуховуватися до оцінки того відрядження, даної одним із ідеологів монархізму П. О. Кропоткіним: Ушинський врятований «від долі багатьох талановитих людей того часу, тобто від заслання».

Трапилася помилка і в назві однієї з статей Ушинського. Правильно не «Одна з таємних сторін німецького виховання», а — «Одна з темних сторін німецького виховання».

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ.

ДЕ Ж НАРОДИВСЯ МАКСИМ БЕРЕЗОВСЬКИЙ?

У життєписі Максима Березовського чимало «білих плям». Документально не підтверджено, що він народився в 1745 році в Глухові і навчався в Києво-Могилянській Академії. Напевно, Максим Березовський не писав автобіографії, а метрична книга із записом про його народження не збереглася. Не треба плекати надію, що будуть знайдені ці документи.

Документально відомо, що 29 червня 1758 року Максим Березовський був зарохований до оперної трупи престолонаслідника Петра Федоровича. Вірогідно, що композитор прибув до Петербурга із Глухова в почті гетьмана К. Розумовського. Гетьман вважався у вищому світі Петербурга чередником і глухівчанином, а що казати про його почт. Отак, напевно, став в народних переказах Максим Березовський глухівчанином. А звідси недалеко і до твердження, що він народився в Глухові.

Дивно, що дослідники при тих кучих зведеннях про його життя не звертають уваги на прізвище композитора. А воно розповідає, що його предки були із населеного пункту Береза. Нині в Україні є два поселення з такою назвою: поруч з Глуховом і в Луганській області. Зазначимо, що в той час на Луганщині, крім козацьких зимовників, поселень не було. У Білорусі є навіть невеличке місто Береза, яке раніше називалось Береза-Картузька. Можливо, тому, що була ще Береза на Глухівщині. Це білоруське місто відоме тим, що там був у міжвоєнні роки польський концтабір, де загинуло чимало українських патріотів. А недавно Береза знову «прославилась»: поруч з нею білоруські військові збили повітряну кулю з американськими спорстсменами. Все ж таки більш ймовірно, що предки композитора були із-під Глухова і, напевно, козаками.

Очевидно, також, що батько композитора не жив вже у Березі: тоді вони б не були Березовськими. Напрошується думка, що Сазонт Березовський мешкав у Глухові і був небагатим ремісником чи купцем, а, можливо, дрібним службовцем. Тому про нього не залишалось жодних документальних свідчень.

Отже, з великою долею імовірності можна сказати, що Максим Березовський народився в Глухові. Але, якщо і не народився в Глухові, то має глибоке глухівське коріння.

Олександр ІЛЬІН.

СПРАВА НІЖИНСЬКИХ «ДИСИДЕНТІВ» 1767 РОКУ

Розвиток самодержавно-кріпосницької системи в Російській імперії у другій половині XVIII ст. негативно позначився на становищі національних провінцій. Вступ у 1762 р. на престол Катерина II, імператриці-німкені, відкриває останню фазу в існуванні української автономії, започаткованої «Березневими статтями» 1654 р. Вже у першій інструкції до членів Сенату імператриця проголосила про наміри завести по всій державі один устрій та одне право. «Малоросія, Лівляндія і Фінляндія, — писала Катерина II, — це провінції, що правляться дарованими привілеями. Порушити ці привілеї було б незручно. Але не можна вважати ці провінції за чужі і поводитися з ними як з чужими землями — це був би явний нерозум. Ці провінції треба легкими засобами привести до того, щоб вони зрусифікувались і перестали дивитись, як вовки у ліс».

Свій «наступ» на Україну Катерина II розпочала у 1764 р., коли було звільнено з гетьманства останнього гетьмана К. Розумовського, створено керівний орган — Малоросійську колегію та призначено генерал-губернатором Малоросії графа П. О. Румянцева. Але прихильниця «освіченого абсолютизму» не відразу зважилася на рішучі заходи, дозволивши українській старшині трішки «погратися» у ліберальні реформи.

14 грудня 1766 р. проголошено Маніфест про утворення «Комиссии для сочинения проекта нового Уложения и для советов к достижению народного благоденствия». Депутати Комісії обиралися від різних станів та груп населення. Під час виборів в українському суспільстві з новою силою ожили прагнення до відновлення автономії. Усі накази та побажання до новообраних депутатів зводилися до вимоги підтвердження старовинних прав та вольностей, повернення до договірних статей Б. Хмельницького та відновлення гетьманства.

Побачивши у цьому небезпечні прояви «українського сепаратизму», роздратований Румянцев вдався до рішучих дій. Він через підлеглих йому офіцерів та чиновників намагався впливати на обрання депутатів, цензурував та конфіскував ті накази, в яких найчіткіше відобразились побажання прихильників автономії. До нашого часу дійшли унікальні джерела, які висвітлюють надзвичайно показовий епізод, що в цей час відбувся в Ніжині.

29 березня (за старим стилем) 1767 р. шляхетство Ніжинського полку, до складу якого входила територія Ніжинського та Батуринського повітів, обрало на своєму з'їзді депутатом земського суддю Лаврентія Селецького. Тоді ж було складено текст наказу, до якого, за свідченням сучасника подій Я. Марковича, увійшла вимога про відновлення гетьманства. Остаточний текст вирішили обговорити та затвердити на другому з'їзді, який призначили на 28 квітня. Але депутат Селецький, котрий виявився прихильником Румянцева, повідомив останнього про небажаний зміст складе-